

Halászat az Ung-vidéki Szirénfalván és Csicszerben

A két szóban forgó Ung-vidéki község halászatának, illetve halászati eszközeinek és módjainak bemutatásával az a szándékom, hogy felvillantsak néhány olyan hajdani halásztechnikát és halászszerszámot, amelyek közül némelyeknek használata a mai napig fennmaradt, mint például a *rekesztőhalászat*, a *szigonyos halászat* vagy a *kerítőhalászat*.

Ennek a zsákmányoló foglalkozásnak Szirénfalván különös jelentősége volt: mivel a harmadába vagy napszámba járó szirénfalvi ember, akinek a föld juttatta javak nagyon szegényes megélhetést nyújtottak, rá volt utalva, hogy kiegészítse szerény jövedelmét. A csicserieknél ugyan nem volt ilyen jelentősége a halászatnak, de azért ők is szívesen töltötték szabad idejüket a vizen. Ami a fogott halat illeti az „ugyanazon gazdához”, nevezetesen mindkét helységben élő zsidókhöz került, akik ezt, leggyakrabban az ungvári piacon értékesítették.

A szirénfalviak harmadában halásztak, így a nekik járó harmadrészt is a zsidónak kellett eladják, aki bérelte a Latorca azon szakaszát, mely gyakorlatilag elérhető volt a szirénfalviak számára. Ezzel szemben a csicseriek a leleszi prépostságtól vették bérebe a vizet, és vagy felében halásztak, vagy pedig – ellenértékként – bizonyos napokat kellett dolgozniuk a prépostság birtokán.

A mai halászati törvények ugyan tiltanak mindenféle szákos halászatot, az eszközök még ma is használható állapotban állnak (alkalomadtán) az öreg halászok rendelkezésére, bár már ritkán használják őket. Az egykori életformájukhoz való kötődés annyira rögződött bennük, hogy a hosszú téli hónapokat ma sem ülik át tétlenül, rendszeresen kötögetik hálóikat, amelyeket, lehet, már igénybe sem vesznek többé.

Mindkét faluban gyakran alkalmazott és kedvelt halászati mód volt a *rekesztőhalászat*, különösen a *szégyével* való halászat. Vesszöből font sövényvel átrekesztették a folyót, a *vész* végén pedig *szégyekaput* hagytak, „mellyen ülvé” *emelőhálóval* halásztak.

A szirénfalviak kedvenc halászszerszáma volt a *léssa*. Ezzel az archaikus halászszerszámmal *elrekesztették* a halak útját, illetve a halász által kívánt irányba terelték őket.

Jól ismert és meg ma is gyakran használt eszköz a *varsa*. Míg Szirénfalván az *egybejáratiút* használták, a csicseriek továbbfejlesztették, mégpedig úgy, hogy a *varsa* hátsó vége is nyitott volt, s így lett *kétbejáratiút*.

A varsás halászat tulajdonképpen passzív halászati módnak számított, a halász a víz alá süllyesztette a varsát, azután éjjelre ott hagyta, s másnap, harmadnap újból „lement a vízre”, hogy kiszedje a zsákmányt, természetesen csak akkor, ha szerencséje volt.

Az ősrégi halászati segédeszközök közül a *csónakot* is ismerték adatközlőim, de inkább nagyapáik korára emlékeznek (ez gyakorlatban a századfordulót jelenti nagyjából), akik még *csónakból* halásztak. Ők viszont már *ladikból*, amelyből maguk is nem egyet készítettek. A ladiknak a szirénfalviak esetében külön szerepe volt a halászaton kívül, mégpedig, hogy a gyakran vízjárta, egykor mocsaras, lápos területről, ladik segítségével takarítsák be és szállítsák haza terményüket. De mint közlekedési eszköz is helyet kapott az emberek életében, ugyanis ezzel bonyolították le a „vízi forgalmat”, azaz a Latorca túlsó, battányi oldalra való átjutást.

Vidékünkön hagyományosnak tekinthető a *szigonyos* halászat is, amit ugyan adatközlőim nem tartottak „emberségesnek”, de nemegyszer ők is megpróbálkoztak ezzel a halászati móddal. A két-, három-, négy- vagy több ágú szigonyok ma is megtalálhatók a feltéte őrzött halászkelekek között.

A *gyalmos* halászat során – melyhez négy-öt emberre volt szükség – kinek-kinek más-más beosztása volt. A *gyalmozással* leginkább áradások idején próbálkoztak, a Latorca szárályozása előtt, amikor még a „forgók jól megtartották a vizet”. *Kétközhlóval* – röviden *kétközszel* – is halásztak a szirénfalvi és a csicseriek ember, mégpedig elsősorban a sekélyebb, lábolható vizekben. Hasonlóképp a kétközt használták a *bokros halászhathoz* is, amelynél miután körülkerítették egy-egy vízbe hajló fűzfabokrot, „supálni kezdték”, hogy a bokor alól kizavarják a halakat. A *kaparó halászat* pedig a part mentén haladva történt úgy, hogy a *kaparóhálót* a víz alá süllyesztve maga mellett vontatta a halász.

Nem volt ismeretlen a *tapogató* halászat sem, sőt nagyon is kedvelték. Ezzel a módszerrel elsősorban a sekélyebb *tócsákban*, *kubikokban* próbálkoztak. Szorosan egymás mellett haladva láboltak a „kötésig érő vízben”, miközben jobbra-balra víz alá nyomták a *tapogatót*.

Az *emelőhalászat* közül leginkább *teszivel* (teszi-veszi) próbálkoztak, bár adatközlőim szerint ez nem tartozott a különösebben kedvelt halászati formák közé, mivel „ennél nem ílt együtt a hallal az ember”.

A *hajtóhalászatot* Szirénfalván, többek közt a *tűkörhálós halászat* jelentette, ugyanis miután „kihúzták (kivetették) a hálót, feljebb mentek pár száz métert, és onnan hajtották a halat a háló felé”. Nem így a csicseriek, akik éjjelre „húzták ki a hálót”, reggel pedig „kiszedték a halat”.

Adatközlőim nem tulajdonítottak különösebb jelentőséget a *horgászatnak*, bár az utóbbi időben, épp a korlátok közé szorított halásztörvények horgászatra „kényszerítették” az idősebb halászokat is.

Nem volt nagy jelentősége a *csikászatnak*. Ezt a halat gyakrabban eledelként, mint csalétekként használták, a „kápsztalevésbe és káposztás paszulyba” inyenc falatnak tartották.

A legnagyobb hagyománnyal rendelkező halászat télre esett. A *jégről való halászat* a szirénfalviak esetében elmaradhatatlan szokással párosult, éspedig a *halászkeresztelővel*, melynek hagyományai voltak, és „nem úszta meg szárazon”, ha valaki „nem váltotta ki magát, legalább egy üveg pálinkával”.

Távrolról se merítettem ki akár egy-egy halászati eszköz vagy forma teljes ismeretanyagát, csupán egy-egy mozzanaton keresztül érzékeltetem azt a sokféle változatot, amely további kutatásokat igényel. Az volt a célom, hogy felvillantsam és érzékeltessem azokat a lehetőségeket, melyeket a Latorca halászatának tanulmányozása sejtet és amely lehetőséggel a továbbiakban is élni szeretnék.

D. Varga László

Orvoslás és folklór

Csongrád megyében még ma is számottevően értékes hiedelemmonda gyűjthető, kiváltképpen olyanok, amelyekben felfedezhető a népi gyógyítás nem egy motívuma. Az elmúlt tíz évben különösen jó terepnek bizonyult Apátfalva, Dóc, Földeák, Királyhegyes, Kiszombor, Klárafalva, Makó, Mindszent, Pitvaros, Sándorfalva, Szegvár. A gyűjtés során ráakadtam olyan gyógyító személyiségre is, aki tudását örökölte, egyszóval táltosjeggyel rendelkezik. Mások szerzett tapasztalataikra hivatkoztak, de a rájuk ruházott gyógyítótudás eredetének nem tudták magyarázatát adni.

*Kálmány Lajos*¹ kutatásai alapján: „A nép szerint a foggal világra jövő tátos, ha ember: tátos ember, ha ló: tátos ló” *Bálint Sándor*² is így tudja: „A foggal született gyerekből táltos lesz. Hétéves korában eljönnek nagy viharban érte a többiek.” *Jung Károly*,³ a jugoszláviai Gomboson élő néprajzkutató írja magáról: „Jobb kezemen hat ujjal születtem, tehát a faluban is élő hagyomány szerint táltos volnék, vagy legalábbis garabonciás. Sámándobom nincs, gyógyítani nem tudok, a földben égő aranyat nem láttam még meg, jégesőt nem küldtem rettegő falvakra. Ehelyett elhatároztam, hogy Gombos hagyományvilágát kísérlelem megfigyelni és megrajzolni.”

„Gyógyítani nem tudok” – vallja a neves néprajzgyűjtő. Miért, a táltosok gyógyítani is tudnak?

*Dömötör Tekla*⁴ közlése értelmében: „A magyar falu tudományosai közül sok foglalkozott gyógyítással is. Gyógyítottak a táltosok, a halottlátók is.” *Ferenczi Imre*⁵ szerint a táltosok különféle emberi tulajdonsággal rendelkeznek, és mint ilyenek gyakran élnek tudásukkal. Természetfeletti képességeik közé tartozik az egymással való viaskodás, az időrendezés, de tudnak jósolni, jövendőlni és gyógyítani is.

Én a gyógyítókat keresem. Azokat a népi gyógyítókat, akikre nem a népi hiedelemvilág, hanem az orvosok hiánya ruházta rá a tudást.

Voltak ilyenek? Voltak.

Vannak ilyenek? Vannak.

Fejes Józsefet (szül.: 1894) Apátfalván kérdezem: *Kitől tanulta maga ezt a tudományt?*

Az édesanyámtól. De tudta az édesanyám édesapja is. De én nem tudtam addig helyreigazítani, míg az anyám meg nem halt. De ugyanúgy az édesanyám se tudta, csak mikor az ő édesapja meghalt. Azután tudta csak.

¹ *Kálmány Lajos*: Összeférhetetlen tátosainkról. Ethnographia, 1917.

² *Bálint Sándor*: A szegedi nép. 1968. 145. old.

³ *Jung Károly*: Az emberélet fordulói. Újvidék, 1978. 1. old.

⁴ *Dömötör Tekla*: A magyar nép hiedelemvilága. 1981. 135. old.

⁵ *Ferenczi Imre*: A táltos és a garabonciás képze a jugoszláviai magyaroknál. Ethnographia, 1974. 262–273. old.

⁶ Uő.: Ráolvasásos, archaikus népi gyógymódok a Maros mentéről. JATE Néprajzi Dolgozatok, 1977.